

JOHN AGNEW

Az államhatárokon átnyúló politikai hatalom földrajza: terület, identitás és mozgás a világpolitikában¹

A nemzetközi kapcsolatok elméletének fő vonulata a politikai hatalom működését történetileg rendszerint állandóként kezeli, és a Paul Ricoeur által oly pontosan megfogalmazott nézetet osztja, amely szerint „a hatalomnak nincs igazán története”². Ugyanakkor a politikai hatalom erősen összefügg a tipikus modern állammal: ezt a területi szuverenitás olyan felosztásaként képzelhetjük el, legalábbis az úgynevezett nagyhatalmak esetében, amelyek területeik felett hatalmat gyakorolnak és versengenek egymással, hogy jelenlegi határaikon kívül is hatalomra tegyenek szert.³ E tanulmány mindkét állítást kétségbe vonja. Először azt fogom bemutatni, hogy a politikai hatalomnak igenis van története, másodsor pedig bebizonyítom, hogy e történelem a hatalom változó földrajzában tárul fel. Itt a hatalom történetileg változó jellegére és térbeli szerkezetére gondolok. Téves volt a politikai hatalom történelmen kívüli értelmezése, amely szerint

1 Eredetileg megjelent John Agnew: Mapping Political Power Beyond State Boundaries: Territory, Identity, and Movement in World Politics, In *Journal of International Studies* 1999. Vol. 28. No 3, 499–521.

2 Paul Ricoeur, *Lectures on Ideology and Utopia* (New York: The Free Press, 1986), 198. o.

3 Ez a standard nézet nemcsak a realista beszámolókkban, de abban a liberalizmusban is, amely a politikai hatalom államok szerinti felosztását leküzdendőnek tekinti. A politikaelmélet fontosabb szövegeinek többsége átveszi a standard nézetet. Ld. pl. Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, (New York: Addison Wesley, 1979); Karl J. Holsti, *The Dividing Discipline: Hegemony and Diversity in International Theory* (Boston: Allen and Unwin, 1985); és David A. Baldwin (szerk.) *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate* (New York: Columbia University Press, 1993).

a hatalmat területi szempontból ontológiailag egymás fölé rendelt államok gyakorolják, amelyek magukba foglalják és előidéznek a személyek, a javak, a pénz és a fegyverek áramlását.

E tanulmány célja tehát, hogy elkezdje a politikai hatalom mechanizmusainak historizált értelmezését a világpolitikával kapcsolatban, úgy, hogy három különböző nézőpontból „térképezi fel” azt: a hatalmi térbeliség ideáltípusának fogalmaival az egyes történeti korokban, tekintetbe véve egyrészt az államisággal kapcsolatos azon ontológiai és morális feltevéseket, amelyek a politikai hatalom és az államiság azonosságát állítják, másrészt az empirikus mozgásfeltételeket is, amelyek vagy megerősítik vagy aláássák a politikai hatalom és az államiság összefonódását.

Jelen tanulmány öt szakaszból áll. Az első rövid kritikai áttekintést nyújt a politikai hatalom definíciójáról és arról, hogy ezek mennyiben terelik a hatalom térbeliségének értelmezését az állam felé, mint a hatalom koncentrációjának és gyakorlásának kizárólagos helyszíne felé. A második szakasz négy, a hatalom térbeliségének különböző történeti korokban való leírására szolgáló modell bemutatására vállalkozik. A harmadik szakasz a hatalom földrajzát úgy közelíti meg, hogy a politikai hatalom és a szilárd politikai identitás közti kizárólagos kapocsként felfogott állam ontológiailag kivételes helyzetére kérdez rá, és felhívja a figyelmet azokra a kritikus feltevésekre, amelyek ezt a felfogást eredményezik: az államiság és a személyiség azonosítására, az államiság társadalmi jellegének figyelmen kívül hagyására, és a hatalmi hálózatok földrajzi keretek közé erőltetésére. A negyedik szakasz az államhatárokon túlmutató politikai hatalom végső perspektíváját tárja elénk olyan mai példák segítségével, amelyek az állam területének és a stabil politikai identitásnak a megváltozását illusztrálják és három témához tartoznak: a migráció hatása az állampolgárság fogalmára, a pénz földrajzának megváltozása és az új haditechnológiák hatása az államokra a fejlődő világ gazdaságban. Mindhárom a hatalom földrajzának dinamikus voltát mutatja be a maga módján, amelyet a politikai hatalom hagyományos, területi elvű felfogása nem ragadott meg eléggé. Az ötödik szakasz rövid konklúziót nyújt majd.

Politikai hatalom és állami terület

Ma a politikai hatalommal kapcsolatos kritikai gondolkodás fogalmi eszközeivel a hatalom két alapvető típusát lehet meghatározni.⁴ Az egyik azon az ismert képességen alapul, hogy másokat rávegyünk saját akaratunk megvalósí-

tására olyan javak megszerzésével és megtartásával kapcsolatban, amelyek természetüknél fogva csak kollektíven szerezhetők és tarthatók meg (pl. infrastruktúra, biztonság). A másik inkább a közösen, vagy intézményes közvetítéssel véghezvitt cselekvés hatalmára épül. A politikai hatalomnak ez utóbbi, elősegítő felfogása a legújabb gondolkodás legfőbb motívuma, és olyan, igen különböző gondolkodók hatására alakult ki, mint Hannah Arendt, Michel Foucault, Gilles Deleuze és Bruno Latour, még akkor is, ha mindezek a gondolkodók a dominancia kérdéseit taglalják.⁵ Mindkét nézet a politikai hatalomnak azt a dimenzióját ragadja meg, amelyet a másik figyelmen kívül hagy. Az első az ellenőrzés, a dominancia, a kooptálás, a csábítás és a harag képessége. Ezt „negatív” hatalomnak nevezhetjük. A második a cselekvés, az ellenállás, az együttműködés és a beegyezés képessége. Ezt tekinthetjük „pozitív” hatalomnak. E kettő összegzése után elmondhatjuk, hogy a politikai hatalom a kollektív javakért folytatott küzdelemben felhasznált erőforrások és stratégiák összessége, amely küzdelemben a felek nagyobb nyereség reményében vesznek részt.

A politikai hatalmat sohasem gyakorolják mindenhol egyenlő mértékben, részben azért, mert az erőforrások koncentrációja miatt a hatalom centrumokban összpontosul, és mert elméletben és a gyakorlatban is a politikai hatalmi hierarchia alsóbb szintjein lévők a felsőbb szinteknek tulajdonítják a hatalmat, és ezeket támogatják. A politikai hatalom történeti konfigurációi hegemoniákat idéztek elő (ezeket kényszer és egyetértés együtt hozta létre), amelyeket az uralkodó államok vagy társadalmi csoportok gyakoroltak.⁶ Eközben a politikai hatalom erőssége vagy gyengesége földrajzilag is eltérést mutat, mivel a politikai hatalom térbeli elmozdulása azt is eredményezi,

4 John Allen, „Spatial Assemblages of Power: From Domination to Empowerment” in *Human Geography Today*, szerk.: Doreen Massey, John Allen, Philip Sarre (Cambridge: Polity, 1999) 194–218. o.

5 Ld. Hannah Arendt, *The Human Condition* (Chicago University of Chicago Press, 1975); Michael Foucault, *Power/Knowledge*, (Brighton: Harvester, 1980); Gilles Deleuze, *Foucault* (London: Athlone Press, 1980); és Bruno Latour, „The Powers of Association”, in *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge?* John Law (szerk.) (London: Routledge, 1986), 264–280. o. Foucault hatalom-megközelítéséről, arról, hogy a cselekvés hogyan teoretizálható a személyiség individualizált és nem-szociológiai felfogásával együtt járó autonómia hiányában is, ld. Mark Bavir, „Foucault and Critique: Deploying Agency Against Autonomy”, *Political Theory* 27, 1. sz. (1999), 65–84. o.

6 John Agnew és Stuart Corbridge, *Mastering Space: Hegemony, Territory and International Political Economy* (London: Routledge, 1995) és Andrew Jones, „Re-theorizing the Core: A Globalized Business Elite in Santiago”, *Political Geography* 17, 3. sz. (1998), 295–318. o.

hogy megváltozik, miközben egyik helyről a másikra mozdul el. A politikai hatalmat ennél fogva eltérő földrajzi hatótávolsággal rendelkező helyekről gyakorolják. E hatótávolság lehet hierarchikus vagy hálózatszerű, továbbá egy területre korlátozódó vagy területeket átfogó. Néha a hatalom közvetve áramlik át egy adott helyről egy másik helyre, más esetekben a hierarchiát semmibe véve, közvetlenül tevődik át.⁷ Így ma a helységek vagy régiók közvetlen kölcsönhatásban vannak a globális gazdasággal, nem annyira az állami szint közvetítésével, mint inkább ilyesfajta kapcsolatokon keresztül. A hatalmi hierarchia szintjei közötti egyensúly meghatározza a politikai hatalom térbeliségét (vagy földrajzi konfigurációját) egy adott időben.⁸

A nemzetközi kapcsolatok elméletének három a politikai hatalom és az állam kapcsolatáról szóló fontos konvenciója van, amely akadályozza, hogy elfogadjuk a politikai hatalom e földrajzi alapú értelmezését. Az első hagyomány a hatalom működési teréről, az államterületek rendszeréről szóló merev koncepció. Egy ennél gyümölcsözőbb felfogás az állam területét a politikai hatalom működésére ható számos földrajzi tényező között csak az egyiknek tekinti.⁹ A birodalmi, globális-hálózati, szövetségi és kontinentális keretek is többé-kevésbé fontosak, a témától, időszaktól és térségtől függően. Hogy mennyire fontosak a különböző földrajzi keretek a hatalom működése és jelentősége szempontjából, az a történelem során egyszerre változik a gazdasági, kulturális és politikai aktivitás átalakuló térbeli struktúrájával.¹⁰

A második konvenció a hatalmi kapcsolatok természetének dualista definíciója (személy-személy, személy-állam, állam-állam). Ez a hatalmat elvonatkoztatja a társadalmi környezettől, amelyből ered, és elszigetelt egyéni kapcsolatok sorozataiban gondolkodik.¹¹ A hatalmat is kizárólag magától értetődő és örökkévaló egységek képességeként fogja fel: egy személy vagy egy állam azon képessége, hogy másokat irányítson, vagy hogy befolyását az ellenállással szemben is érvényre juttassa.¹² Ebből a szempontból a hatalom *birtok*-

7 Allen, „Spatial Assemblages of Power”

8 David Held, Anthony McGrew, David Goldblatt, Jonathan Perraton, *Global Transformations: Politics, Economics and Culture* (Stanford: Stanford University Press, 1999)

9 Ld. Michael Saphiro, *The Politics of Representation* (Madison, University of Wisconsin Press, 1988), 93. o. David Campbell, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity* (Baltimore, John Hopkins University Press, 1992), Stuart Hall, „The West and the Rest: Discourse and Power”, in *Formations of Modernity*, Stuart Hall és Bram Gieben (szerk.) (Oxford, Polity, 1992) és Gearoid O Tuathail, *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space* (Minneapolis, University of Minnesota Press, 1996)

10 Agnew és Corbridge, *Mastering Space*, 13–45. o.

lás. Ezt az elképzelést erősítheti, hogy a hatalom minden társadalmi kapcsolatot áthat. Mivel a hatalom mindig hatásaiban nyilvánul meg és nem annyira birtoklási képességként, a hatalmi viszonyok jobban elgondolhatók hatalmi területek és szétszórt hatalmi hálózatok fogalmainak segítségével, amelyekben egyének, államok és más szereplők (helyi kormányzatok, érdekcsoportok, üzleti- és nem kormányzati szervezetek stb.) vesznek részt és helyezkednek el a térben egymáshoz képest egy adott módon.¹³ A politikai gyakorlatok helyszínét adó földrajzi feltételek változása és a kérdéses terület sajátosságai miatt a területek és a szétszórt hálózatok fontossága viszont történetileg változó.¹⁴

A harmadik és utolsó konvenció a személyek és az állam feltételezett azonosossága, ami miatt az államokat ontológiailag és morálisan egyéneknek feleltetik meg. Ez egyrészt közelebb hozza az államot, másrészt az egyénével azonos morális-politikai státuszt ad neki.¹⁵ Az államok egységes és egyedi tényezőként való szemlélése az állammal és a hatalommal kapcsolatos ortodox nézőpont sajátja. Ez a feltevés az állami területnek juttatja a főszerepet, hiszen az egyén jellemzőivel és morális szerepével ruházza fel. Ez a gyakorlat a modern nyugati politikai gondolkodás intellektuálisan erőteljes vonása. A középkori Európa politikai gondolkodásában például az állam szerepe ebbe az irányba nem terjedt ki.¹⁶ Ez ismét rámutat arra, hogy a politikai hatalom és az állam viszonya a történelem során változó.

11 Alexander Wendt, „Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics”, *International Organization* 46, 2. sz. (1992), 391–425. o., Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity* (Cambridge, Polity, 1990.), Michael Mann, *The Sources of Social Power*, 1. kötet, *A History of Power from the Beginning to AD 1760* (Cambridge, Cambridge University Press, 1986).

12 Richard K. Ashley, „The Poverty of Neorealism”, *International Organization* 38, 2. sz. (1984), 225–286. o.

13 John Gerard Ruggie, „Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations” *International Organization* 47 1. sz. (1993) 139–174. o. és John A. Agnew, „The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory”, *Review of International Political Economy*, 1. sz. (1994) 53–68. o.

14 Held és mások, *Global Transformations*.

15 Hobbes ennek igazolásában játszott különösen fontos szerepéről ld. Norman Jacobson, „The Strange Case of Hobbesian Man”, *Representations* 63 (1998) és Quentin Skinner, „Hobbes and the Purely Artificial Person of the State” *Journal of Political Philosophy* 7, 1. sz. (1999), 1–29. o.

16 Otto Gierke, *Political theories of the Middle Age*, ford. F.W. Maitland (Cambridge, Cambridge University Press, 1992).

A politikai hatalom térbelisége a történelemben

A politikai hatalom földrajzának hagyományos felfogását három feltevés támasztja alá. Ezekkel részletesebben a *Területi csapda* című írásban foglalkoztam.¹⁷ Az első és legmélyebben gyökerező az, hogy a modern állam szuverenitásához egyértelműen körülhatárolt terület szükséges. A modern állam ezért abban különbözik a politikai szerveződés más formáitól, hogy területe fölött teljes szuverenitásra tart igényt. Saját térbeli szuverenitásának biztonsága válik a területi állam elsődleges céljává. A szuverenitást, amely korábban az uralkodó, vagy más, a parasztok, harcosok, papok és nemesek „rendjeit” magában foglaló hierarchia élén álló vezető személyében testesült meg, most a területben ölt testet.

A második kulcsfontosságú feltételezés, hogy alapvető ellentét van a „hazai” és a „külföldi” ügyek között a modern világban. Ez azon a modern politikaelméletben elterjedt nézeten alapszik, hogy az államok hasonlatosak az ellenséges világban hatalomért és javakért küzdő egyénekhez (ezt részletesebben tárgyaljuk később az állam állítólagos személyszerűségével kapcsolatban). Egy állam mindig csak egy másik kárára gyarapodhat. A polgári élet és a politikai vita kizárólag az állam határain belül lehetséges. Kifelé az állam érdeke elsőbbséget élvez. Ez tartóssá teszi a politikai versenyt az államok rendszerének szintjén.

Harmadszor az állami területet a modern társadalom „hordozójaként” tekintik. A szociális, politikai szervezeteket ennek vagy annak az államnak a keretei között határozzák meg. Így gondolkodás nélkül „amerikai”, „olasz” vagy „kanadai” társadalomról írunk vagy beszélünk, mintha az államhatárok egyben mindenféle társadalmi és politikai folyamat határai is lennének. A gondolkodás vagy elemzés más földrajzi léptékei így eleve kizártak. Ennek oka, hogy az államot gyakran tekintik a társadalmi rend forrásának a modern világban. Így az állam a határaival tölti be azt a szerepet, amit a tradicionális társadalmakban az önszabályozó kulturális rend játszik.

Ezek az állítások együtt alapozzák meg a politikai hatalom egyedüli forrását és színhelyét jelentő államiság időtlen fogalmát a modern korban. Az első az európai történelemnek abból a korszakából származik, amikor a szuverenitás az uralkodó személyéről átszállt az államra és esetleg annak polgáira is. Európában ez a folyamat a 15. és a 19. század között zajlott le. A másik kettő az

¹⁷ Agnew, „The Territorial Trap”

elmúlt száz évben öltött testet, bár a hazai/külföldi ellentét a tizenhetedik századi merkantilizmusban gyökerezik. Az előbbi három feltételezés együttesen arra szolgál, hogy az állami területet általában a történelmen kívül, konkrétan pedig az egyes államok történetén kívül lehessen elgondolni. A földrajz elfedi a történelmet, mivel a világot hasonló területi szereplők között felosztott egésznek tekintjük, akik céljaikat területi egységek fölött gyakorolt ellenőrzésük révén érik el. A hatalom földrajzának legalább négy modelljét különböztethetjük meg. Ezzel kapcsolatban francia geográfusok, Marie-Françoise Durand, Jacques Lévy és Denis Retaille munkájára támaszkodom, akik a gazdasági és kulturális sémák és kölcsönhatások idealizált modelljei segítségével értelmezték a globális kulturális földrajz hosszú távú változásait.¹⁸ Modelljeik szorosan összefüggenek a politikai-gazdasági/technológiai feltételekkel és a hozzájuk fűződő kulturális értelmezésekkel. A megközelítés elve az, hogy a hatalom domináns elhelyezkedése megváltozik, amikor az anyagi feltételek és a hozzájuk kapcsolódó megértésmódok változnak. A térbeliség történetiségének e megközelítése maga után vonja, hogy mind az anyagi források, mind a szellemi perspektívák közrejátszanak az adott korban uralkodó hatalom térbeliségének kialakításában.¹⁹ De emellett mindkettő egyszerre érvényes abban az értelemben, hogy a politikai hatalom semelyik történeti korszakban sem redukálható kizárólag az egyikre közülük. Az egyik modell inkább abban az értelemben uralkodik el a többi fölött, ahogy Polányi írja le a piaci társadalmat a kölcsönösség és újraelosztás rovására növekvő piaci csere fogalmával: az egyes modellek nem annyira egymás elhomályosításával érvényesülnek, inkább alá- és fölérendelt szerepet játszanak.²⁰ A modellek nemcsak a politikai hatalom történetivé tételének útját mutatják meg, de azt is, hogyan számolhatunk be a hatalom térbeliségének komplexitásáról egy adott történeti korszakban (1. ábra).

Az első modell a „világok halmaza”. E modellben az embercsoportok elszigetelt kulturális terekben vagy civilizációkban élnek, kevés a kommunikáció és a kölcsönhatás közöttük. Minden terület érzékeli a határain túl lévő másságot, anélkül, hogy a többiek egyedi jellegéről tudomást venne. A társadalmi berendezkedés kommunális kerete az állandó település bevándorlási

18 Marie-Françoise Durand, Jacques Lévy és Denis Retaille: *Le monde: espaces et systemes* (Paris, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1992) és Jacques Lévy, *Europe, une géographie* (Paris, Hachette, 1997)

19 Agnew és Corbridge, *Mastering Space*, 15–23.

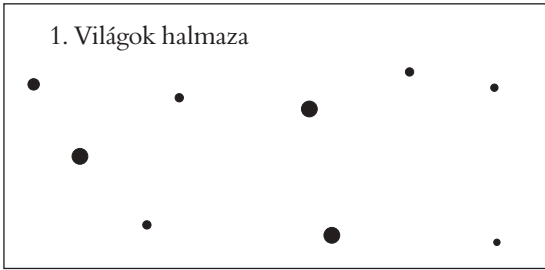
20 Karl Polányi, *The Great Transformation* (Boston, Beacon Press, 1944).

hullámokkal és szezonális mozgásokkal, ám homályos külső határokkal. Az idő ciklikus vagy szezonális a dinasztikiák, illetve az évszakok függvényében, amelyek a természet rendje szerint követik egymást. A politikai hatalom jellemzően befelé irányuló, és a dinasztia fennmaradása, valamint a belső rend megteremtése a célja. Térbelisége a tér mint leküzdendő távolság értelesen fizikai koncepcióján alapszik.

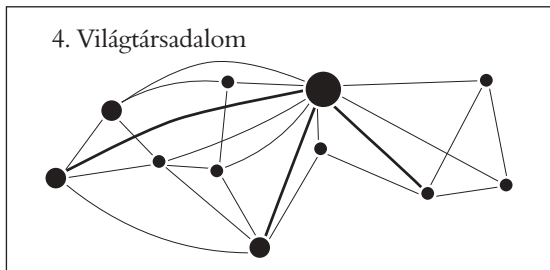
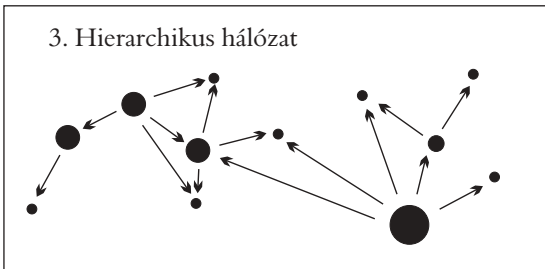
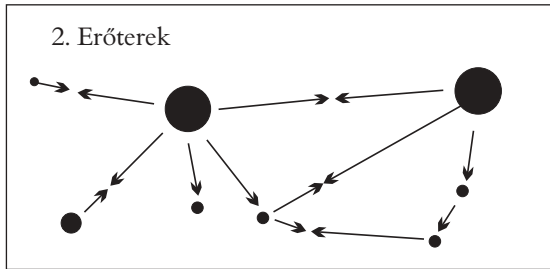
A második az „erőterek” modellje. Ez a szigorúan területi egységként értelmezett államok geopolitikai modellje, melyben az egyes államok csak mások rovására növelhetik hatalmukat, és mindegyik teljes ellenőrzést gyakorol saját területe fölött. A modell hasonlít a mechanikából ismert erőterekre, amennyiben az egyes államok erőt gyakorolnak egymásra. A mechanikai küzdelem kimenetele attól függ, mekkora populációt és erőforrásokat tudnak mozgósítani, a szövetségekkel vagy alárendeltekkel való egyesüléstől, valamint attól, hogy sikerül-e megtalálni a térben az ellenfél gyenge vagy sebezhető pontjait. A politika minden alkotóeleme, mint például a jog, a képviselő, a legitimitás, az állampolgárság az egyes államok területén belülről korlátozódik. Általában úgy véljük, hogy a geopolitika világa e nagyságrendeken túl van. Az erő és az erő alkalmazásának lehetősége az államhatárok fölött áll.

Az időt ésszerű módon globálisan szabályozzák, így a vonatok be tudják tartani menetrendjüket, a munkások időben tudnak munkába érkezni, a katonai erők össze tudják hangolni tevékenységüket. A térbeliségben mégis az államterület a meghatározó, ahol a politikai határok alkotják a főbb társadalmi, gazdasági és politikai tevékenységek kereteit. A politikai elit azonos az állami elitekkel és egymás diskurzusát, szokásait utánozzák.

A modellek sorában a harmadik a „hierarchikus hálózat”. Ez a világgazdaság térbeli szerkezete, amelyben a központokat, a perifériákat és a fél-perifériákat javak, személyek és a tőke áramlása köti össze. Mivel a tranzakciók nagyrészt piaci cserén alapulnak, a fejlődés nem kiegyenlített, ugyanis az áramlatok a javakat kereskedelmi és kommunikációs hálózatokon át mozgatják, és így a gazdagság vagy szegénység egyes területekre összpontosul. A helyi szintek, különösen a központi városok kapcsolatba kerültek a világ egy nagyobb egységével, amely az elmúlt ötszáz év során földrajzilag egyre globálisabbá vált. A politikai hatalom annak a függvénye, hogy egy adott hely hol található a globális központoktól a vidékies perifériáig terjedő hierarchikus rendszerben. Az időt a pénzügyi és gazdasági tranzakciók földrajzi megjelenése és időbeli ritmusa szervezi. A térbeliség azokon a térbeli hálózatokon alapul, amelyek együtt a központok és területek hierarchiáját alkotják, és amelyeket összeköt

1. ábra.

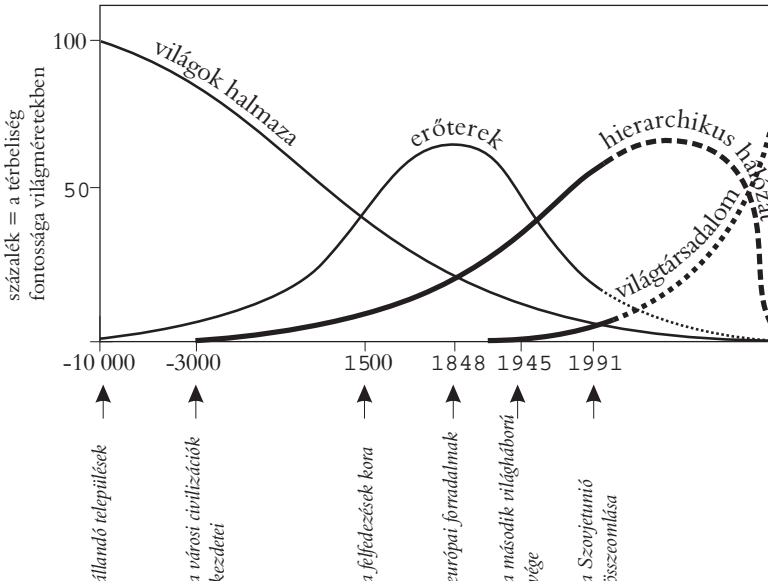
Forrás: Marie-Françoise Durand, Jacques Lévy és Denis Retaillé: Le monde: espaces et systemes (Paris, Presses de la Fondation Nationale des Science Politiques, 1992) 18. o.

a személyek, a javak, a tőke és az információ áramlása. Ma ezek a hálózatok különösen fontos szerepet játszanak a globális gazdaság csomópontjait képviselő központi városok összekapcsolásában.

A negyedik és utolsó modell az „integrált világtársadalom”. E modell megfelel annak a humanista világeszménynek, amelyben a kulturális közönség, a politikai identitás és a gazdasági integráció mind globális léptékben valósul meg. Egyben azt is tükrözi, hogy egyre inkább előtérbe kerülnek a globális problémák (például a környezetet illetően), amelyek nem alkalmazkodnak az államhatárokhöz, hogy az államok közötti fegyveres konfliktusok komolytalannak tűnnek a nukleáris fegyverek árnyékában, hogy a modern jóléti társadalomban a védelmet előnyben részesítik a támadással szemben, hogy a nemzetközi közvélemény egyre fontosabb. Ez a modell a globális kommunikációt részesíti előnyben, amely sok szereplő alkotta hálózatokon alapszik. Ezek a szereplők nem igazán alkotnak hierarchiát, és a szereplők akaratától függően hálózataik sűrűsége is eltérő. E kapcsolatok sarjadzó jellege miatt e hálózatokat egyesek (Deleuze népszerűvé vált kifejezésével) bizonyos növények rizómáihoz hasonlították, amelyek úgy terjednek, hogy számos, előre meg nem jósolható irányba eresztik hajtásaikat. Mind az időt, mind a teret az emberi tevékenységek spontán és közös térbelisége és időbelisége tagolja. A valós és virtuális tér összemosódik. E modell kétségtelenül erősen utópisztikus elemeket is tartalmaz, de a jelenleg alakuló, egyre több szálon összekapcsolódó világ néhány új tulajdonságát jól tükrözi.

Nyilvánvaló, hogy mai világunkban mindezek a modellek együtt vannak jelen; az első, a területi modellek bizonyos hanyatlást mutatnak, miközben az „erőterek” modelljének évszázados dominanciája (már-már kizárólagossága) után²¹ az utóbbi hálózati modellek bizonyos mértékben előretörték. Miközben a meglévő államokon belüli regionális szeparatizmus felerősödése fragmentációt jelez előre, amely az új államok kialakulásával az erőterek modelljét erősítheti, a gazdasági és kulturális globalizáció a hierarchikus hálózat és az integrált világtársadalom javára szolgál. Ezzel egyidejűleg a politikai és gazdasági egyesülésre irányuló törekvések (ilyen az Európai Unió) és az erősen területi jellegű kulturális mozgalmak (ilyenek az iszlám integrációs törekvések) közötti feszültség a világok halmazának újraeledését segíti elő.

21 Michael Storper, „Territories, Flows and Hierarchies in the Global Economy” in *Spaces of Globalisation: Reasserting the Power of the Local*, Kevin R. Cox (szerk.) (New York, Guilford Press, 1997) 19–44. o.

Forrás: Durand és mások, *Le monde* 18.

2. ábra. A hatalom térbeliségének időbeli alakulása

Mindamelletttörténetileg egyöntetű és egyirányú volt az elmozdulás egyik modelltől a másikig. Ennek szellemében felépíthetünk egy elméleti modellt, amelyben a világok halmaza modell 1500 körül lassacskán teret enged az erőterek modelljének (2. ábra). Amikor ez domináns lett, a hierarchikus hálózat fejlődése is kezdetét vette az államok rendszere alkotta kereteken belül és akörül. Az európai gyarmatosítás időszakában a világnak az a fele, ahol az egyes államok legitim tényezőként ismerték el egymást (és amelyet globális északnak nevezhetünk) elkülönült azoktól a régióktól, ahol ezt a státuszt nem alkalmazták.²² Ezt követően számos új állam alakult ki és ezek egymáshoz viszonyított jelentőségétől függetlenül borította be a világ területének nagy részét. Ám az új államok közül jó néhány vagy az Egyesült Államok, vagy a Szovjetunió alárendeltje volt, vagy a közöttük lévő ütközőzónát alkotta.

²² Roxane Lynn Doty, *Imperial Encounters: The Politics of Representation in North-South Relations* (Minneapolis, University of Minnesota Press, 1996).

Az erőterek modelljében ezek nem képviseltek egyenlő erőt. 1945 után a hierarchikus hálózat-modell egyre inkább a politikai hatalomnak a kereskedelmi javak, személyek és beruházások beáramlásával létrejövő eloszlása alapján szerveződik. A hidegháború végével, amely jelentős mértékben hozzájárult az erőterek modelljének visszaállításához a legtöbb hatalommal rendelkező országok körében, a hierarchikus hálózat modellje van felemelkedőben, miközben megjelenőben vannak az integrált világtársadalom-modell csírái is. Ám ez utóbbi még nagyon korai gyerekkorát éli. E vázlat természetesen csak a hosszú távú tendenciákat jeleníti meg. A politikai hatalom térbeli kiterjedésének fő vonulatát tárja elénk, amelyhez a történelem egyes időszakában adott térbeliség-modellek domináns módon kapcsolódtak, miközben jelen van a többi modell is. Az ideáltípusok a világról való gondolkodás egy-egy útját jelentik, és nem használhatók a világ egy adott pillanatban és helyen tapasztalható komplexitásának helyettesítésére.

A politikai hatalom geoszociológiája

A politikai hatalmat általában úgy gondolják el, mint ami hatásaiban mutatkozik meg, abban a képességben, hogy bizonyos források és lehetőségek alkalmazásával befolyást gyakorol.²³ Emiatt gyakran hangsúlyozzák, hogy a politikai hatalom javát maguktól értetődő, mindig jelenvaló szereplők bírnák, rendszerint személyek vagy államok, amelyek egymás ellen alkalmazzák a hatalmat. A politikai hatalom e szűk értelmezésének az utóbbi években komoly kihívásokkal kellett szembenéznie.²⁴ Bevezették például a hatalom közvetett és/vagy személytelen hatásainak leírására a *strukturális hatalom* és *metahatalom* fogalmait, és így kiegészült vagy ellensúlyozódott a hatalomnak mint az egyik államnak a másikkal szembeni *közvetlen* cselekvéséről szóló hagyományos felfogás.²⁵ E kiterjesztés révén a politikai hatalom alkalmas a kollektív és magasabb szintű rendszerek (pl. rezsimek), az irányítás (pl. nemzetközi intézmények) és a nem állami multinacionalizmus (pl. multina-

23 Ld. Robert A. Dahl, „Power” in *International Encyclopedia of the Social Sciences*, David Sills (szerk.) (New York, The Free Press, 1968) 405–15. o. és Max Weber, *Economy and Society* (Berkeley, University of California Press, 1972) 10. fejezet.

24 Ld. John Gaventa, *Power and Powerlessness* (Oxford, Clarendon Press, 1990), Steven Lukes (szerk.) *Power* (New York, New York University Press, 1986), Peter Morriss, *Power: A Philosophical Analysis* (Manchester, Manchester University Press, 1987) és Stefano Guzzini, „Structural Power: The Limits of Neorealist Power Analysis”, *International Organization* 47, 3. sz. (1993) 443–78. o.

25 Ld. Guzzini, „Structural Power”

cionális cégek, tudományos közösségek és vitakörök) megjelenésének leírására, amelyek a strukturális hatalom rendszerében résztvevő szereplők közötti kapcsolatokat szabályozzák vagy szervezik.²⁶ A hatalom ilyen megközelítése magasabb szintre emeli a hatalmi viszonyok értelmezését, azaz túlmutat a hagyományos politikai elméletek jellegzetes kettős koncepcióján. Ám még ebből is hiányzik a hatalmi viszonyok kialakulásához és működéséhez szükséges szilárd társadalomföldrajzi alap. Az államot például továbbra is adott ontológiai és morális szereplőnek tekinti, amely a klasszikus liberalizmusból ismert individuumnak felel meg, és nélkülözi azt a szociális kontextust, ami a hatalom földrajzi alakzatainak történeti változásairól számot adna. Ennek az alpnak a kiépítését kísérelm meg.

Először az a tény, hogy az államot a politikai hatalom egyedüli forrásának tekintik, maga után vonja, hogy az államot megfeleltetik az individuumnak.

Persze nem mondhatjuk, hogy a személy és az állam, mint társadalmi konstrukciók nem mutatnak bizonyos analógiát. Inkább a személyi és állami cselekvésnek azt az atomizált felfogását tagadjuk, amelyet a hagyományos politikai és nemzetközi kapcsolati elméletek hangoztatnak. E felfogás az államot és a személyt a társadalomból kiszakítva szemléli – egy transzcendentális, önmegvalósító személyt feltételez – és emellett a szuverén államokat a személyiség ontológiai és morális autoritásával rendelkező elvont individuumként írja le. A modern államelmélet így a modern individualizmus alapján áll. Az individuális személy és az állam autonómiája közé egyenlőségjelet tevő morális elv megbújik a mögött a természetes elv mögött, amelyik az állam mint individuum elsőségét hangsúlyozza.

Ennek az elméleti stratégiának kettős vonzereje van, és az államiság modern társadalmi konstrukciójának két fontos aspektusát fedezhetjük föl benne.²⁷ Egyfelől lehetőség ad, ahogy Thomas Hobbes számára is lehetsé-

26 Ld Stephen D. Krasner, „Regimes and the Limits of Realism: Regimes as Autonomous Variables”, *International Organization* 36, 2. sz. (1982), 497–510. o., James Rosenau, *The Study of Global Interdependence: Essays on the Transnationalization of World Affairs* (London, Pinter, 1980), Stephen Gill és David Law, „Global Hegemony and the Structural Power of Capital”, *International Studies Quarterly* 33, 4. sz. (1989), 475–499. o., Peter M. Haas (szerk.) „Knowledge, Power and International Policy Coordination”, *International Organization* 46, 1. sz. (1992) 1–39. o. és Kathryn Sikkink, „Human Rights, Principled Issue-Networks and Sovereignty in Latin America”, *International Organization* 47, 3. sz. (1993) 411–444. o.

27 Nacem Inayatullah és Mark E. Rupert, „Hobbes, Smith and the Problem of Mixed Ontologies” in *The Global Economy as Political Space* (Boulder, Lynne Rienner, 1993)

gessé vált, a „természetes állam” meghatározása, amelyben társadalmi meghatározottságuktól megszabadult primitív individuumok összehasonlítják természetes állapotukat azokkal a körülményekkel, amelyeket az államisághoz kapcsolódó társadalmi-politikai rendszer nyújt számukra. A fennálló alá- és fölérendeltségi hatalmi viszonyok így a biztonság vagy jólét iránti igénynek tulajdoníthatók a nem individuális személy alkotta világban. Az individuális személyek alapegységként való megkülönböztetéséből logikailag következik a hatalom koncentrációja egyetlen uralkodó kezében.

Másfelől az az állandó gyanakvás és ellenségesség, amellyel a személyek a természetes államban egymásra tekintenek, továbbá – paradox módon – az önfelépítő személyiség kultuszának humanista tendenciája a nyugati gondolkodás más áramlataiban elősegíti, hogy az idealizált személyiség tulajdonságait az államiságra vetítsük ki. Emiatt az állam egyszerre képviseli a modern ontológiai és morális érme mindkét oldalát. Az állam (ahogy Hobbes legfontosabb írásaiban) területi megoldást jelent az emberi agresszió problémájára a személyek adott csoportja számára, úgy, hogy az agressziót az államon belüli kapcsolatok szférájába tereli. Emellett az állam a primitív individuum mintájára épül fel és adott képességeket hordoz, mint például a munka térbeli elosztásának képessége (mint Adam Smith legtöbb írásában), ami lehetővé teszi a termelés maximalizálását és ezáltal mindenki javát és elégedettségét szolgálja. E két motívum – az egyik politikai és az emberi agresszióról szól, a másiknak a gazdasági és az emberi szerzésvágy áll a középpontjában – a termeléssel és a politikai hatalom megosztásával kapcsolatban domináns pozíciót biztosít az államnak, tekintet nélkül a történeti hitelességre.

Másodszor a személyiség és az államiság nem eleve adott, ahogy ezt legtöbb leírásuk feltételezi. Mindkettő inkább relatív identitással rendelkezik, amely a hatalmi viszonyok működése közepette jön létre. A politikai és társadalmi élet eseményei és történései kezdetével kialakulnak az olyan kontingens identitások, mint a személyek és az államok, és közben a társadalmi kölcsönhatások és kapcsolatok olyan különböző és össze nem illő szereplőket terelnek egy játéktérbe, mint a háztartások, a törzsek, a dinasztiák stb. A személyi vagy állami identitás akkor kerül előtérbe, (1) ha alapot vagy ellenőrzést akarunk teremteni a bizonytalan világban; (2) ha a célok és a szándékok mások intenciójának feltételezése mellett fogalmazódnak meg; (3) ha az értelmezés és az ítélet hibái visszahatnak az identitásra; (4) ha az életrajz- és történetírás célja az identitás letisztítása és önmagától értetődővé tétele. Harrison White identitásról szóló társadalmi elméletében ezeket a személyiség felé

vezető lépéseket azonosította.²⁸ E konstrukcióban a személyiség az identitások ellenőrzéséért folytatott harcból fejlődik ki egy olyan szociális hálózaton belül, amelybe az érintett személyek gyermekkoruktól kezdve be vannak ágyazva. White legfontosabb tétele a hatalmi viszonyok elemzésével kapcsolatban a következő: „nehéz felépíteni stabil személyi identitásokat: ezek csak bizonyos társadalmi kontextusban valósulnak meg és *nem előre adott, analitikus pontok*.”²⁹ Ehhez hasonlóan az államiság is az ellenőrzésért folytatott küzdelem során alakul ki, nem pedig az az alap, ami egy ilyen küzdelemnek az előfeltétele. Az állami identitás kialakulásának feltétele egy a szélesebb, földrajzi környezetet alkotó társadalmi közeg. Mivel az identitásokat kapcsolatrendszerek határozzák meg, amelyek földrajzi sűrűségük szerint (a lokálistól a globálisig) és a szereplők számára egyenlőtlen mértékben jelentkező nyereség mértéke szerint változnak, az államok a hatalom központjává válnak. Ez alapján alakul ki az államoknak a legerősebbtől a leggyengébbig terjedő hierarchiája.

Más szavakkal, Richard Ashleyt parafrázálva, az állam nem élvez ontológiai elsőbbséget az államközi kapcsolatok rendszere előtt.³⁰ Az állam csak azon kapcsolatrendszerekre hivatkozva ismerhető el és határozható meg mint olyan, amelyek megmondják nekünk, hogy mi az állam és mi nem az. Az államhatalom így sohasem egyetlen földrajzi szinten – az individuális államterületek szintjén – zajló cselekvések eredménye, hanem függ a társadalmi feltételektől, amelyek szélesebb földrajzi szinten és „alulról” hatnak. Az államiság alapja az, hogy az államok kölcsönösen elismerik egymást.³¹ Az államiság nem azon alapul, hogy „elszigetelt államok” belülről létrehozzák saját államiságukat és majd mint absztrakt individuumok kapcsolatba lépnek egymással. Például a Vesztfáliai Szerződés jelentősége abban áll, hogy a politikai elitenk legitimálták az alakulóban lévő európai államokat mint a közhatalom semleges központjait, amelyek a háborúskodó vallási csoportok között rendet teremtettek.³² Az államiság tekintélyes népi elismertségre tesz szert, amikor a hozzá kapcsolódó intézményrendszerek kormányzati lojalitást gerjesztenek, és a politikai identitás fő forrását jelentik, miközben általában

28 Harrison White, *Identity and Control: A Structural Theory of Social Action* (Princeton, Princeton University Press, 1992).

29 White, *Identity and Control*, 201. o., kiemelés tőlem

30 Ashley, „The Poverty of Neorealism”, 240. o.

31 Thomas J. Biersteker és Cynthia Weber (szerk.), *State Sovereignty as Social Construct* (Cambridge, Cambridge University Press, 1996).

32 Reinhart Koselleck, *Critique and Crisis: Enlightenment and the Pathogenesis of Modern Society* (Oxford, Berg, 1988) és Paul Hirst, *From Statism to Pluralism* (London, University College London Press, 1997) 216–235. o.

nagy mértékben támaszkodnak egy adott nemzetállam földrajzi egységére. E támasz híján az állam belső elismertsége nem szilárd, és belső támadások érik.

Harmadszor a szubjektivitás hálózataiban a hatalom mint a nagyságból adódó képesség vagy valami fölött gyakorolt hatalom és a mások egyetértési szövetségbe terelésének képességeként értelmezett hatalom keveréke jelenik meg. Ez utóbbi hatalomfelfogást fejlesztik tovább az olyan terminusok, mint pl. a strukturális hatalom. E felfogás szerint azonban nem egyetlen szereplő (a hegemoniával rendelkező állam) egyetértés-teremtő képessége a legfontosabb – ez valószínűleg a közvetlen hatalomnak lenne a közvetett eredménye –, hanem inkább a szereplők közös értékeken és normákon alapuló szövetségének ereje. Ash Amin és Nigel Thrift szavaival a hatalom függ

a szereplők közötti szövetség erejétől, amely pedig attól függ, mennyire tudják felhasználni a hálózatot a többiek erejének egybegyűjtésére és érdekének képviseelésére (...) A hatalom a többiek cselekedete. Ha a szereplők sikeresek, képesek lesznek felépíteni, fenntartani és bővíteni ezeket a hálózatokat és így tekintélyes távolságból cselekedni.³³

Mindez együtt járna az előírások hangsúlyozásával, egyes lehetőségek elfojtásával és az előítéletek működésbe hozásának más formáival, még ha nem is korlátozódna kizárólag ezekre. Így ez szükségszerűen meghatározná a szereplők közötti játékszabályokat, amelyekre a strukturális hatalom felhívja a figyelmet. A történelem során e szabályok a modern államok között a „kemény” vagy erőn alapuló hatalmat hangsúlyozták. Ma néhány magyarázat amellet érvel, hogy sokkal inkább a „puha” vagy választható jellegű hatalom megelőző használatát vonják maguk után, ahol az egyetértés sokkal inkább számít, mint a kényszer.³⁴ Ez egy olyan világ kialakulását tükrözi, amelyben a gazdasági tranzakciók sokkal fontosabbak a politikai hatalom szempontjából, mint a fegyveres kényszer alkalmazása. Mindamellet – meghatározásánál fogva – a kényszer is szükségessé teszi az általánosan elfogadott viselkedési szabályok alkalmazását, hallgatólagosan vagy tudat alatt elfogadott szándékait és korlátait illetően. A társadalmi hálózatnak, amelybe a mennyiségi és diszkurzív hatalmi viszonyok beágyazódnak, történetileg

33 Ash Amin és Nigel Thrift, „Institutional Issues for the European Regions: From Markets and Plans to Socioeconomics and Powers of Association”, *Economy and Society* 24, 1. sz. (1995), 50–51. o.

34 Ld. Joseph Nye, „The Changing Nature of World Power”, *Political Science Quarterly* 105, 2. sz. (1990), 177–192. o.

meghatározott földrajzi helyzete van. A 19. századi és 20. század eleji nyugat-európai társadalomban például a hálózatokat szigorúan elhatárolt államterületi, birodalmi és világrészek szerinti tagozódás jellemezte. Ahogy Michael Foucault megjegyezte, az állami bürokrácia szabályozó tekintetén keresztül gyakorolt hatalom, amilyennek Jeremy Bentham látja, jól példázza ezt a korszakot. Azután a központ-periféria modell szabályozta a hatalom térbeliségét. Timothy Luke megfogalmazásában:

a társadalmi helyzet, kulturális rang és politikai tekintély viszonylag tiszta kapcsolati-térbeli megkülönböztetése jött létre párhuzamosan a hagyományos ipari vagy iparosodóban lévő agrártársadalmak nyomtatáshoz kötött, panoptikumszerű tere mellett.³⁵

Más szavakkal, az adott területhez kötött nyersanyagfeldolgozás, a nyomtatáson alapuló média és a központosított államapparátus területi elven alapuló kapcsolatrendszereket hoztak létre a hálózatok sűrű helyi csomópontjaiban az államhatárokon belül és gyengébb kötelékeket világméretben. A mai „információs társadalomban” azonban a hatalmi viszonyok tér- és időbeli jellege átalakulóban van. Luke e tendenciát így fogalmazza meg:

A multinacionális vállalati tőke növekvő hegemóniájával az információ áramlása válik döntő tényezővé a modern termelési eljárásokban. Az imázs új politikája, amelyben az önkényesen előírt értékeket és szankciókat a széles körben terjesztett imázs kódolásával és dekódolásával támasztják alá átpolitizált körök, az ipari társadalom érdekcsoport-politikája mellett és előtt jelenik meg. E mítoszok kritikája rámutathat az imázs vezérelte hatalom egyes ellentmondásaira és rejtett dimenzióira. Ám összességében a mitologikus imázs vég nélküli ömlesztésével létrejön az elit ellenőrzése, a tömeges elfogadás és a személyes egyetértés az új információs társadalmi rendben – a „látszat társadalmában”³⁶.

E nem területi elvű hálózatrendszer, amelyben a csomópontok szét vannak szórva a világban – bár sűrűbbek és jobban kapcsolódnak egymáshoz Európában, Észak-Amerikában és Kelet-Ázsiában – még mindig a régi koroktól örökölt területi hatalmi struktúrák hatása alatt áll. A hatalmi viszonyok földrajzi meghatározottsága azonban ma mást jelent, mint régen, ha a területi

35 Timothy W. Luke, *Screens of Power: Ideology, Domination and Resistance in Informational Society* (Urbana, University of Illinois Press, 1989), 47. o.

36 Luke, *Screens of Power*, 51. o.

vagy földrajzi hálózati elemek és a hatalmi viszonyok földrajzi feltételei közti viszonylagos egyensúlyra gondolunk.

A politikai hatalom jelenlegi földrajzi dinamikája

Az államok akkor látszanak a leginkább „szuverénnek”, abban a hagyományos értelemben, hogy egyedi entitások, melyek területeik felett hatalmi monopóliummal rendelkeznek, amikor hozzájuk kapcsolják a tulajdonlás és az állampolgárság jogait. Mind a tulajdon, mind az állampolgárság olyan fogalmak, amelyek a hely állandóságát és kötöttségét sugallják, és amelyek érvényesítése fontos volt a modern államok számára. A nyugati államokban és innen kiindulva máshol is sok törvényt szenteltek a tulajdonjogoknak és a befogadásnak. Ezzel egyidejűleg a hazai terület biztonságos bázis is, ahonnan meg lehet kísérelni a tulajdonszerzést máshol is. A tulajdonnak államok közötti átvitelét és áramlását lehetővé tévő szabályozása meggyorsította a tőkebeáramlást ott, ahol az államhatáron túl nagyobb nyereségre volt kilátás. Az emberek is mozognak, aszerint, hogy milyen jelzéseket kapnak a munkaerőpiacról, és azért, hogy elkerüljék a politikai elnyomást. Ennek eredményeképpen az állampolgári jogokat egyre nehezebb azokra korlátozni, akik az államhatárokon belül születtek. Egyre nő a nyomás, hogy lehetőleg a bevándorlók is állampolgári státuszt kapjanak, de legalábbis a hivatalosan bevándorlóként elismert személyekre kiterjesszék az elemi társadalmi és gazdasági jogokat. Így a személyek és javak áramlása az államhatárokon keresztül alássa a szuverenitás és a terület közötti szoros kapcsolatot, amely a politikai hatalom és az államiság összefüggését megalapozta.

Ez a folyamat nem új. Az államoknak mindig is harcolniuk kellett az ingó javak megszerzéséért és az állampolgári jogok korlátozásáért. Az újdonságot ma a világ államainak határain oda és vissza áramló ingó javak és személyek megnövekedett nagyságrendje és földrajzi kiszélesedése jelenti. Egyidejűleg csökkent az összefüggés a tulajdonjogok és az állam területisége között. Például sok iparágban egy sor nem területi tényező határozza meg a cégek versenyképességét.³⁷ Ilyen a technológiához való hozzáférés, a marketingstratégia, a reakciókészség a fogyasztók igényeire és a rugalmas vezetési módszerek. Mindezek ma elsősorban a cégek, nem pedig a területek eszközei.

37 DeAnne Julius, *Global Companies and Public Policy: The Growing Challenge of Foreign Direct Investment* (New York, Council of Foreign Relations Press, 1990) és Manuel Castells, *The Information Age*, 1. kötet *The Rise of Network Society* (Oxford, Blackwell, 1996).

A cégek saját eszközeik lehető leghatékonyabb felhasználása révén növekednek és válnak sikeressé, míg az államok és a szegényebb kormányok egymással versengve próbálnak ingó javakat területükre vonzani. A kommunikációs forradalom azt jelenti, hogy sok szolgáltatás értékesítése (a banki szolgáltatástól a designig és a csomagolástechnikáig), amely régen jobban kötődött egy területhez, mint a javak értékesítése, ma globális szinten is lehetségessé vált. Az elmúlt harminc év migrációs robbanása, amely bizonyos fokig annak tudható be, hogy a *jumbo jetek* korában egyszerűbb a nemzetközi mozgás, de összefügg a nemzeti jövedelmek jelentős különbségével, a gazdagabb országok munkaerőigényével és a politikai menekültek nagyobb számával, hatott az állampolgársággal kapcsolatban fennálló gyakorlatra is.³⁸ A célországokban nemcsak az etnikumon és a születési helyen alapuló állampolgárság-meghatározásokat éri kihívás, hanem egyes területeken vagy városokban a bevándorlás olyan koncentrációt ér el, amely bizonyos javak de facto kiterjesztéséhez vezet, ez pedig alássa az állampolgárság kizárólagos politikai hovatartozásként való definícióját. A politikai hatalom mai földrajzi dinamikája három jelenleg zajló folyamat segítségével mutatható be, amelyek együtt lehetetlené teszik az egyenlőségtételt az állam területisége és a stabil politikai identitás között: a népesség migrációjának hatása az állampolgárságra, a pénz változóban lévő földrajza és az új katonai technológiák hatása az államokra a globális gazdaságban. Terjedelmi okokból ezeket a trendeket itt csak vázlatosan mutatjuk be, bár érdemesek alaposabb vizsgálatra is.

Migráció és állampolgárság

A modern állampolgárság szorosan összefügg az állam megerősödésével. Az államiságról szóló hagyományos nézetek kulcsfontosságú követelménynek tekintik a területükön belül élők fölött gyakorolt ellenőrzést. A kizárólagos lojalítás az adott államhoz az állampolgárság elengedhetetlen feltétele. Az államiságot a nemzetiséggel az állampolgárság kapcsolja össze. A politikai részvétel is fontos összetevője a demokratikus állampolgárságnak; az állami intézmények felett gyakorolt demokratikus ellenőrzést szolgáló politikai

38 Az 1960 és '80 között tapasztalható migrációs „robbanás” empirikus dimenzióiról lásd például Stephen Castles és Mark J. Miller, *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World* (Basingtoke, Macmillan, 1993). Ennek az európai és az észak-amerikai állampolgárságra gyakorolt hatásáról ld. W. Rogers Brubaker (szerk.), *Immigration and the Politics of Citizenship in Europe and North America* (Lanham, University Press of America, 1989).

részvétel kiterjesztéséért és elmélyítéséért folytatott küzdelem az államok legitimitációjának egyik legfontosabb forrását jelentette. Ebből következően a legtöbb demokratikus elmélet és gyakorlat elfogadja az állampolgárságnak azt a területi és politikai funkcióját, hogy ez határozza meg, ki tartozik a „néphez” és ki nem. Ma a nemzetközi jog értelmében csak államoknak van joga megadni vagy megtagadni az állampolgárságot. Így az állampolgárság szorosan fűződik a politikai közösség eszméjéhez, amelyet pedig a szuverén nemzetállam területi kizárólagosságával azonosítanak.³⁹

Az állam és a nemzet történeti kötelékét azonban egyre jobban kikezdi a bevándorlási nyomás és az emberi jogokat szabályozó nemzetek feletti, globális konvenciók (mint amilyenek pl. az Európai Unióban születnek)⁴⁰. Először is a letelepedési jog, ami a születési jog ellentéte, egyre jobban számít az állampolgárságnál. Európa és Észak-Amerika „paradigma (és lépték) váltáson” megy keresztül az állampolgárság értelmezése szempontjából. E változás a nemzetállam hatásköréből az emberi jogok hatáskörébe utalja az állampolgárságot.⁴¹ Ez egyszerre tükrözi a bevándorlók számából adódó nyomást és a munkaszervezetek és más érdekcsoportok félelmét: ha a bevándorlók nem kapnak meg bizonyos politikai jogokat, úgy mindenki jogai veszélybe kerülnek. Eközben a határokon túlmutató politikai jogok egyre terjednek. Egy ország külföldön élő polgárainak ma ugyanúgy joguk van szavazni vagy nyugdíjat kapni, még ha bizonyos megszorításokkal is, mint a kérdéses ország polgárainak. Az Európai Unióban a kettős- vagy többszörös állampolgárság problematikáját az európai polgári státusz lehetőségével hidalták át, amely lehetővé teszi az államhoz és a nemzetnél kisebb közösségekhez való hűség megőrzését is. A többszörös állampolgárság egyre realisabb közelségbe kerül.⁴²

A mai nemzetközi migráció a régitől két olyan aspektusában különbözik, amelyek kihívást jelentenek a régi állampolgárság-koncepció számára. Az egyik a bizonyos városokban vagy térségekben hosszú távon kialakuló bevándorlási koncentráció. E közösségek, ahelyett, hogy beilleszkednének

39 Andrew Linklater, *The Transformation of Political Community* (Cambridge, Polity, 1998).

40 Yasemin Nuhoglu Soysal, *Limits of Citizenship: Migrants and Postnatal Membership*, (Chicago, University of Chicago Press, 1994).

41 David Jacobson, *Rights Across Borders: Immigration and the Decline of Citizenship* (Baltimore, John Hopkins University Press, 1996).

42 Elizabeth Mehan, *Citizenship and the European Community* (London, Sage, 1993), Rainer Bauböck, *Transnational Citizenship: Membership and Rights in International Migration* (Aldershot, Edward Elgar, 1994), valamint Rainer Bauböck és John Rundell (szerk.) *Blurred Boundaries: Migration, Ethnicity, Citizenship* (Aldershot, Ashgate, 1998)

a nemzet „fő vonulatába”, megőrzik kulturális sajátosságait.⁴³ Ezt egyszerre okozza a befogadó országokban jelentkező nagyobb kulturális pluralizmus és tolerancia, és a nagyobb kulturális különbség a bevándorlók és a befogadó társadalom között; sok bevándorló fenntartja kötődését az anyaországhoz és inkább ideiglenesen távol lévőknek, mint véglegesen áttelepültnek tekinti magát. A mai globális migráció másik megkülönböztető jegye a személyek és az eszmék könnyebb áramlása a forrásterületektől a célterületek felé.⁴⁴ Az új távközlési technológiák jóvoltából ma viszonylag könnyű kapcsolatot tartani az államhatárokon keresztül, és anélkül hozni létre politikai, gazdasági kötődéseket, hogy „örök hűséget” fogadnánk egyik vagy másik államnak.

Miközben a mai globális migráció újdonságai rombolóan hatnak az állampolgárság-definíciókra, ellentétes irányú erőket is megfigyelhetünk, amelyek a „normalitást” akarják visszaállítani. A bevándorlás mértékétől és hatásától való túlzott félelmen alapuló „inváziós pánik” olyan eltérő célállamokban jelent meg az elmúlt tíz évben, mint Kalifornia, Franciaország és Olaszország.⁴⁵ Ennek eredete gyakran kulturális, mivel a megnövekedett beáramlás a szegényebb, fejletlenebb országokból a gazdagabb, fejlettebb országokba irányul, és e bevándorlók szemmel láthatóan jobban különböznek a helyi lakosoktól, mint a korábbi bevándorló generációk. Megjelenik azonban mögötte a munkaerőpiaci versennyel vagy a közsféra növekvő szociális költségeivel kapcsolatos gazdasági jellegű aggodalom is. A politikai pártok, ha egyes területeken vagy körzetekben mobilizálni kívánják az ott élő lakosságot, kijátsszák a „bevándorlási kártyát” és bevándorlási fenyegetést emlegetnek.⁴⁶ Ám bizonyos körülmények között ez a stratégia visszaüthet, ahogy Kaliforniában a Republikánus Párttal is történt, ahol elég bevándorló rendelkezett polgárjoggal és mutatta meg választási erejét, leszavazva azokat,

43 Engin E. Isin, „Citizenship, Class and Global City”, *Citizenship Studies* 3, 3. sz. (1999) 267–282. o.

44 David Harvey, *The Condition of Postmodernity* (Oxford, Blackwell, 1989), Doreen Massey, „Politics and Space/Time” in *Place and Politics of Identity*, Michael Keith és Steve Pile (szerk.), (London, Routledge, 1993) 156–157. o. és Ali Rattansi, „Western Racisms, Ethnicities and Identities in a Postmodern Frame”, in *Racism, Modernity and Identity* Ali Rattansi és Sallie Westwood (szerk.) (Cambridge, Polity, 1994) 32–33. o.

45 Giovanna Zincone, „The Powerful Consequences of Being too Weak: The Impact of Immigration on Democratic Regimes”, *Archives Européennes de Sociologie* 38, 1. sz. (1997), 104–138. o. és Dominique Schapper, „The European Debate on Citizenship”, *Daedalus* 126, 3. sz. (1997), 199–222. o.

46 Jeannette Money, „No Vacancy: The Political Geography of Immigration Control in Advanced Industrial Countries”, *International Organization* 51, 4. sz. (1997), 685–720. o.

akik a bevándorlókat akarták felelőssé tenni a helyi társadalmi és pénzügyi zavarokért.

Az állampolgárság az állami szuverenitás kulcsfogalma. Akár demokratikusak, akár nem, az államok nagymértékben támaszkodnak polgáraik kizárólagos identitására hatalmuk megtartása érdekében. A történelem során egyes polgári és társadalmi jogokat a nem-polgároknak is megadták. Lassan a politikai jogok is viszonylag rugalmassá váltak. A külföldön letelepedett polgárok, az állampolgárságot nyert bevándorlók, az egységes jogi szabályozás (pl. az Európai Unió) körébe tartozók, a többszörös állampolgárok mind olyan személyek, akiknek állampolgári státusza ellentmond az állam és a polgár egy az egybeni kapcsolatának, amin az állam politikai hatalma sokáig nyugodott. Az állam egyik legnagyobb előnye – hogy a nemzet érdekében cselekszik és szólal fel – megszűnik, amikor a nemzet és az állam közötti kapcsolatot, az érzelmi alapú és kizárólagos állampolgárságot kikezdi az államhatárokat semmibe vevő migrációs mozgás.

A pénz földrajza

A területileg egységes és kizárólagos valuta fenntartását és ellenőrzését gyakran tekintik az állami szuverenitás másik fő ismérvének. Ha egy állam nem tud saját valutát kibocsátani és ellenőrizni, már nem is igazi állam. Benjamin J. Cohen pontosan megfogalmazza ezt a nézetet:

A pénz létrehozását általában az állami szuverenitás alapvető attribútumának tartják. Virtuálisan minden állam kibocsátja saját valutáját. A nemzeti határokon belül kizárólag a helyi valutát fogadják el általánosan a pénz három funkciójának a betöltésére: csereeszköz, a könyvelés egysége és értékhordozó.⁴⁷

A pénz további szerepe, hogy szimbolikusan megpecsételi az államiságot. A valuta konvertibilitása a népesség számára azt jelenti, hogy „bizalmuk tárgya, a nemzetállam valós, erős és legitim; ez az érték legfőbb garanciája.”⁴⁸

A helyi valuták szélesebb körben csak a 19. században terjedtek el, amikor a vesztfáliai államrendszer már jó ideje érvényben volt.⁴⁹ Szimbolikusan

47 Benjamin J. Cohen, *Organizing the World's Money: The Political Economy of International Monetary Relations* (New York, Basic Books, 1977)

48 Patrick Brantlinger, *Fictions of State: Culture and Credit in Britain, 1694–1994* (Ithaca, Cornell University Press, 1996), 241. o.

49 Eric Helleiner, „Historicizing Territorial Currencies: Monetary Space and the Nation-State in North America”, *Political Geography* 18, 3. sz. (1999), 309–339. o.

azonban a valuták (és az érmékre vagy bankjegyekre nyomott jelképek) már jóval korábban is az állami legitimitás megteremtésének fontos elemei voltak. Ahogy az államiság és a polgárság kapcsán megjegyeztük, a modern államiság a nemzetépítés segítségével jött létre, bár a „nemzet” és az „állam” analitikusan elválasztható és szabadon összekeverhető, mivel az egyik egy adott területen működő intézményrendszerre utal, míg a másik egy embercsoportra, akik közös sorson és közös területen osztoznak. Emiatt a helyi valuták viszonylagos újkeletűsége nem szabad, hogy elfeledtesse velünk, hogy a valuták évszázados létezése a nemzet/állam fontos attribútuma, még akkor is, ha a valuta és az állam kapcsolata gyakran sok szempontból zavaros volt.

Eközben azt az elképzelést, hogy minden államnak saját helyi valutával kell rendelkeznie, amely az adott állam területén belül egységes és kizárólagos, ma gyakorlati kihívás éri. Három fejlemény hat az állam és a valuta szétválásának az irányába. Az első a külföldi valuták használata a nemzeti valuta területén belül. A Londonban és máshol található euródollár-piacoktól a Karib-szigeteki off-shore központokig, vagy a globális pénzközpontok között zajló nagy sebességű valutaváltási ügyletekig a globális pénzügyi integráció aláaknázza a nemzeti valuták kizárólagosságát egy-egy területen.⁵⁰ A második a nemzetek feletti valuták (euró) vagy a „keményvaluták” (USA dollár és német márka) egyre gyakoribb használata tranzakciós valuta-ként.⁵¹ A világkereskedelem döntő része dollárban, márkában és japán jében bonyolódik, függetlenül az áruk származási helyétől és célállomásától. A nemzetközi szervezetek, például a Nemzetközi Valutaalap által tett ajánlások is a dollárhoz hasonló valuták használatát javasolják a tőkeáramlás stabilizálása és a helyi valuták erősítése érdekében. Végül a kizárólag helyi fizetőeszköz-formák közül a nem készpénzjellegű tulajdoni részesedések és zálogjegyek is fejlődésnek indultak.⁵² Ezek szerepe nem annyira a nemzeti valuta helyettesítése, mint inkább alternatíva nyújtása a helyi közösségnek. Talán a helyi valutába vetett bizalom hanyatlásának a jelei, főleg ott, ahol a magas infláció és az instabil valuta miatt az emberek a hivatalos pénzgazdaságon kívül keresnek lehetőségeket.

50 Eric Helleiner, *States and the Re-emergence of Global Finance: From Bretton Woods to the 1990s* (Ithaca, Cornell University Press, 1994), 4. fejezet és Richard O'Brien, *Global Financial Integration: The End of Geography* (New York, Council of Foreign Relations, 1992).

51 Benjamin J. Cohen, *The Geography of Money*, (Ithaca, Cornell University Press, 1998).

52 Abraham Rotstein és Colin Duncan, „For a Second Economy” in *The New Era of Global Competition*, Daniel Drache és Meric Gertler (szerk.), (Montreal, McGill-Queen's University Press, 1991).

E tendenciák egyike sem jelzi előre a helyi valuták hanyatlását. A helyi valuták sorvadása csak akkor fog folytatódni, ha a legtöbb hatalommal rendelkező országok ezt megengedik. Az a tény, hogy ebből jelentős előnyük származik, mégis arra utal, hogy folytatódni fog. Ahogy a folyamat egyre mélyül és terjed, olyan lendületre tehet szert, amit már nehezen lehet majd megfékezni.

Az államközi hadviselés új korlátai

Az államhatáron túl terjedő politikai hatalmat gyakran abban látták, hogy az egyik állam érvényesíti erejét egy másikkal szemben. Sokáig két elképzelésben fejeződött ki ez a meggyőződés. Az egyik a rendezett és szabályozott belsőt övező, határokon túl uralkodó anarchiáról alkotott elképzelés; az anarchia csak éber harci készenléttel uralható. Ha nincs jelentős haderő, amely kész támadni, még mielőtt mások támadnának meg téged, az állam ki van téve a hódítás és a leigázás veszélyének. A másik az a nagyon elterjedt nézet, hogy az államok versengenek egymással a javak megszerzéséért és harcolnak, hogy az ezek feletti ellenőrzés az övék legyen.

A hidegháború kezdetével azonban a katonailag legerősebb államok visszafogottságot kezdtek tanúsítani az egymással szembeni – és kisebb mértékben a gyengébb államokkal szembeni – erőszak alkalmazásával kapcsolatban. Ebből ésszerűen lehet arra következtetni, hogy az ortodox feltételezések nem tarthatók fenn többé.⁵³ Zárójelben meg kell jegyezni, hogy ez nem jelenti mindenfajta politikai erőszak hanyatlását. Éppen ellenkezőleg, ma a többnemzetiségű országok állami autoritásának összeomlásával párhuzamosan a belső harcok erősödésének tendenciája figyelhető meg.⁵⁴ Ez azt példázza, hogy az erő alkalmazásának állami monopóliuma éppen annyira vitatható az államhatárokon belül, mint azokon kívül.

Miért válik láthatóan egyre haszontalanabbá, hogy az államok egymás ellen katonai erőt alkalmazzanak? A haditechnikában három, a világgazdaságban pedig két változás tűnik kulcsfontosságúnak ebből a szempontból. Az első haditechnikai változást a nukleáris fegyverek okozzák.⁵⁵ Ezek nemcsak kölcsönös elrettentést jelentenek, de minden háborúzó fél számára előrevetítik

53 Ezt a nézetet számos elmélet és politikai pozíció osztja. Ld. például Daniel Deudney, „Nuclear Weapons and the Waning of the Real-State”, *Daedalus* 124, 2. sz. (1995), 209–251. o., Lawrence Freedman, „International Security: Changing Targets”, *Foreign Policy* 110. sz. (1998), 48–63. o. és Mary Kaldor, *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era* (Cambridge, Polity, 1999).

54 Kaldor, *New and Old Wars*.

a veszélyt, hogy az államközi erőszak nukleáris összeütközésé eszkalálódik. A nukleáris fegyverek korábban nem tapasztalt pusztító ereje és a győztesekre is kiterjedő negatív hatása (a hosszan tartó sugárzás) azt jelenti, hogy a birtokosaik számára nyíló lehetőségek paradox módon csökkennek azáltal, hogy birtokolják őket, és a gyors eszkaláció perspektívája önmérsékletre kényszeríti az ellenfeleket. Azáltal, hogy növelik a potenciális agresszorok számára a tétet, a nukleáris fegyverek úgy tűnik inkább a defenzívának kedveznek, mintsem a hatalmas katonai akcióknak.

Még a nukleáris fegyverek megjelenése előtt hatni kezdett egy másik tényező a modern hadviselésben, ami ésszerűtlenné tette azok használatát: a hadviselés gazdasági és politikai ára ma meghaladja azt a lehetséges hasznot, ami a nemzet számára várható volna.⁵⁶ Természetesen vannak olyan belső érdekcsoportok, akiknek jól jön a háború és a háborús felkészülés (fegyvergyárosok, katonatisztek stb.), de ma a háború nagyon nagy befektetést igényel, és nem garantált a kedvező eredmény. Az Egyesült Államoknak a vietnámi, illetve a Szovjetunióknak az afganisztáni polgárháborúban való intervenciója arra emlékeztet, hogy még a látszólag asszimetrikus konfliktusokból sem feltétlenül a jobban felfegyverzett fél kerül ki győztesen.

Végül a világ lakosságának nagyobb befolyással rendelkező részében ellenérzést vált ki, hogy a háború emberáldozatot követel és láthatóan kevés hasznot hajt. A katonai erő használata ma legitimációs válságban van. Egyetlen pilóta vagy katona elvesztése ma véget vethet az amerikai erők bevetésének. Ez talán annak tudható be, hogy a hadviselés a mai vizuális korban mindenki számára látható. Bár a televíziós háború gyakran válik szórakoztató látványossággá, egyúttal a civilek olyan közelségből tapasztalják meg a háború halálos mivoltát, mint azelőtt soha. Eközben a háború „gyümölcse” is csalódást okoz. A nyereség gyakran össze sem mérhető a veszteséggel. Sok jelenlegi háború (így az 1991-es öbölháború és a NATO 1999-es koszovói „intervenciója”) politikai eredménytelensége is hozzájárul e szkepticizmushoz. A külpolitika sok országban tapasztalható demokratizálódása is valószínűleg elősegíti a kétkedést.

55 Shai Feldman, *Israeli Nuclear Deterrence: A Strategy for the 1980s* (New York, Columbia University Press, 1982), Robert Jervis, *The Meaning of the Nuclear Revolution* (Ithaca, Cornell University Press, 1989) és John Mueller, *Retreat from Doomsday: The Obsolence of Major War* (New York, Basic Books, 1989).

56 Mueller, *Retreat from Doomsday*

Míg ez korábban csak egy szűk elit ügye volt, ma egyre inkább közérdeklődésre tart számot, ami harminc évvel ezelőtt elképzelhetetlen lett volna.⁵⁷

A katonai vonatkozású fejlemények mellett a növekvő verseny és a technológiai változás globális gazdasági fejleményei is jelen vannak. Ma az államok közötti verseny főleg a globális gazdasági fejlődés hasznának a saját területre vonzását jelenti, nem pedig a másik állam területének az ott lévő források meghódítása miatti meghódítását.⁵⁸ A globális vállalati és pénzügyi rendszerekbe való beilleszkedés ma kulcsfontosságúnak tűnik a nemzeti gazdaság fejlődése szempontjából. A látszólagos kivételek megmutatják, mi is ma az általános szabály. Irak Kuvait elleni 1989–90-es inváziója az ország javainak megszerzését célozta. Ami szembetűnő az az, hogy Kuvait javai, kivéve az olajtartalékokat, mennyire könnyen mobilizálhatók voltak az ország határain kívül is. A száműzött kuvaiti kormány ügyesen elősegítette, hogy Kuvaitot felzabádják az ENSZ ereje az iraki megszállás alól, miközben továbbra is nagy mértékű külföldi beruházáshoz jutott hozzá.⁵⁹

Másodszor a technológiai változás jóvoltából nem áll elő az a helyzet, hogy a versengő országok ugyanazokat a forrásokat akarják megszerezni, ami korábban háborút indíthatott az államok között. A mai információs kapitalizmusban a legjövődmezőbb tevékenységek kis forrásigényűek, nem olyanok, mint a nehézipar vagy az extenzív mezőgazdaság, hanem technológiaigényes munkafolyamatok, amilyen az elektronika és a biotechnológia, vagy a turisztikai, pénzügyi és személyi szolgáltatások. Ezek könnyebben véghezvihetők külföldi vállalatok letelepítésével (mint a kaliforniai Szilikon-völgyben) vagy a specializált munkaerő globális hálózatának elérésével.⁶⁰ A mai világban a nagyobb terület nem jelent automatikusan jobb politikai, gazdasági helyzetet. Ennél fogva a mai világban a források növelése, vagy a más országokból érkező anarchikus

57 David Skidmore és Valerie Hudson (szerk.), *The Limits of State Autonomy* (Boulder, Westview Press, 1993).

58 Sok nemzetközi politikai gazdaságtannal foglalkozó írás van ezen a véleményen. Lásd például Richard Rosecrance, *The Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World* (New York, Basic Books, 1986), valamint Pewter F. Cowhey és Jonathan D. Aronson, *Managing the World Economy* (New York, Council of Foreign Relations Press, 1993).

59 Timothy W. Luke, „The Discipline of Security Studies and Codes of Containment: Learning from Kuwait”, *Alternatives* 16, 3. sz. (1991), 315–344. o.

60 Castells, *The Information Age*, 1. kötet, Susan Strange, *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy* (Cambridge, Cambridge University Press, 1996) és Allen J. Scott, *Regions and the World Economy: The Coming Shape of Global Production, Competition and Political Order* (Oxford, Oxford University Press, 1998).

fenyegetés leküzdése sem jelent már ésszerű katonai célt.⁶¹ A gyors gazdasági csere világában az állam és a katonai erő kapcsolata megkopott és talán már meg is szűnt.

Konklúzió

Jelen tanulmányomban a politikai hatalommal és az államisággal kapcsolatban három, a nemzetközi kapcsolatokban fontos konvenciót kérdőjeleztem meg: (1) a történetileg változatlan térbeliség csapdáját, amit a politikai hatalom erőtér modellje képvisel, (2) a hatalom dualista felfogását, amely a személyeket és az államokat az egyetlen földrajzi skálán megvalósuló kétoldalú kapcsolatok ontológiaiilag adott résztvevőinek tekinti, és (3) az államot mint egyedüli és egységes tényezőt, amely a nyugati gondolkodásban az individuális személyekéhez hasonló morális státuszt kap. Ennek során három perspektíva segítségével mutattam meg, hogyan képzelhető el a politikai hatalom működése a kizárólag államközpontú kereteken kívül. Az első kifejezetten *történeti*, és a hatalom térbeliségének ideáltipikus modelljét használja a hatalom különböző földrajzi konfigurációinak megragadására, különösen a terület jelentőségének történeti változására a hálózatokkal mint a politikai hatalom szervezőerőivel kapcsolatban. A második *geoszociológiai*, és kritikailag viszonyul azokhoz az ontológiai és morális alapokhoz, amelyek a politikai hatalom uralkodó értelmezése nyugszik, különösen a személyek és államok identitásának atomizált koncepciójához. A harmadik perspektíva *kortárs* irányultságú, és az emberek és a pénz mozgásának legújabb tendenciáiról szól, valamint az államok közötti háború vitatható racionalitásáról a haditechnológia változásainak fényében. Ezenkívül a világgazdaság működéséről, ami arra utal, hogy a politikai hatalom ma olyan utakon terjed, amelyeket nem lehet jól megragadni a fix állami területek, előre adott politikai identitások, valamint a javak, a tőke és a személyek korlátozott mozgásának egyenletével.

A látszólagos politikai és gazdasági stabilitás időszakában, mint amilyen a hidegháború volt legalábbis a fejlett nyugati országokban, a területről, identitásról és mozgásról szóló állítások formájában megfogalmazott „földrajz”

61 Ez az ortodox nemzetközi kapcsolati elméleteknek továbbra is a legfőbb dogmája, különösen a biztonság témájában. Mai példája John Orme „The Utility of Force in a World of Scarcity”, *International Security* 22, 3. sz. (1998), 138–167. o. Az anarchiáról általában ld. Agnew és Corbridge, *Mastering Space*, 13–45 és Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* (Basingstoke, Macmillan, 1977).

elfedte a politikai hatalom történetiségét. Az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában létrejött ahistorikus politikaelméletek, amelyek segítették a nagyhatalmak közötti konfliktus megértését és kezelését, ma az új viszonyok között szembesülnek az általuk alkotott földrajzi reprezentációkkal. A hidegháború vége és a globálissá váló világgazdaság még nyilvánvalóbbá tette korlátaikat. Ennek eredményeképpen a kialakult államhatárok elvesztették egyedüli szerepüket a politikai hatalom képviselésében. De elméletileg nem jutottunk előbbre. Ennek egyik módja a politikai hatalom mechanizmusainak megismerése lenne, úgy, hogy feltérképezzük területiségét, identitását és mozgását. A politikai hatalom földrajza annak függvényében változik, hogy az anyagi és a reprezentációs folyamatok kombinációja történetileg miként alakul. A politikai hatalomnak igenis van története. Ám e történetet legjobban változó földrajzán keresztül ragadhatjuk meg.

Fordította: Füzesi Piroska